

ZA IZDAVAČA
Ivan Bevc
Nika Strugar Bevc

© za srpsko izdanje

BOOKA

11000 Beograd, Kapetan Mišina 8
office@booka.in

www.booka.in

S ENGLESKOG PREVEO
Aleksandar Milajić

LEKTURA
Agencija Tekstogradnja

KOREKTURA
Borka Slepčević

DIZAJN KORICA
Monika Lang

PRELOM
Bodin Jovanović

ŠTAMPA
DMD Štamparija

Beograd, 2017.

Tiraž 1500

BOOKA.

Knjiga broj **73**

DŽEF DAJER
**DŽEF U VENECIJI,
SMRT U BENARESU**

Naslov originala

GEOFF DYER

JEFF IN VENICE, DEATH IN VARANASI

Copyright © Geoff Dyer, 2009

Sva prava zadržana.

Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti
niti reprodukovati u bilo kom obliku bez
pismene saglasnosti izdavača.

DŽEF U VENECIJI, SMRT U BENARESU

ROMAN

DŽEF DAJER

S ENGLESKOG PREVEO

Aleksandar Milajić

BOOKA.

Za Rebeku

„Za svaki naš korak, otisak stopala je već tu.“

Roberto Kalaso

„Ogromne zidine, kule, stene i balkoni – pogled duž rečne krivine podseća na Veneciju u kanalu Grande ili kad se posmatra s Đudeke – sve do vatri na gatu Manikarnika...“

Alen Ginsberg, *Zapisi iz Indije*

Prvi deo
Džef u Veneciji

„Avaj, film nije bio bogzna šta, mada mi se ni roman nikada nije nešto posebno sviđao.“

Josif Brodski, *Vodeni žig*

„Odbačeni, poraženi, razočarani, povređeni, ili pak samo otupeli, kao da su tu pronašli nešto što nijedno drugo mesto nije moglo da im pruži...“

Henri Džejms

Jednog junskog poslepodneva 2003, kada se makar na kratko činilo da napad na Irak ipak nije baš tako loša zamisao, Džefri Atman je izašao iz svog stana da malo prošetati. Morao je da izađe iz stana jer sada kad je prošao prvi nalet olakšanja zbog sveopšte dobrobiti – olakšanja zbog toga što Sadam nije uperio svoje nepostojeće oružje za masovno uništenje ka Londonu i što čitav svet nije osuđen na propast – svekolika lična nezadovoljstva i frustracije vratili su se i silovito mu se obrušili na glavu. Dozlogrdio mu je celojutarnji jalov trud. Trebalo je da napiše „misaoni“ članak od hiljadu dvesta reči (što znači da se od čitalaca ne iziskuje ni mrva pameti, a od autora jedva malo više, mada on iz nekog razloga čak ni dotle nije uspevao da dobaci), što je na kraju dovelo do toga da je poslednjih pola sata proveo zureći u kratak imejl uredniku koji mu ga je naručio:

„Stvarno ne mogu više da pišem ova sranja. Pozdrav. Dž. A.“

Na raspolaganju je imao skućenu mogućnost izbora: *obriši* ili *pošalji*. I to je to. Odabere li *pošalji*, sve će biti gotovo. Odabere li *obriši*, ponovo će biti na početku. Kad bi oduzimanje sopstvenog života bilo toliko lako, svakoga dana bi bilo na hiljade samoubistava. Hoćete li na putu do kupatila podbiti palac? Klik. Hoćete li za doručkom umočiti manžetnu u pekmez? Klik. Kiša je počela tek što

ste izašli iz kuće, a niste poneli kišobran? Šta ćete učiniti? Vratićete se po njega, ili ga ipak nećete uzeti i pokisnućete, ili pak...? Klik. Još dok je zurio u poruku, na ivici da je pošalje, znao je da neće to učiniti. I sama pomisao na slanje bila mu je dovoljna da se predomisli. Na kraju, niti je poslao imejl, niti se vratio članku o novoj „kontroverznoj“ umetničkoj instalaciji u galeriji *Serpentajn*, nego je samo ostao da sedi, potpuno oduzet, ne preduzimajući ništa.

Ne bi li se makao s mrtve tačke, kliknuo je obriši i izašao iz kuće kao da beži s poprišta kakvog groznog, mada još nepočinjenog zločina. Nadao se da će mu svež vazduh (ako se to tako može nazvati) i kretanje malo razbistriti misli kako bi mogao uveče da završi glupi članak i spakuje se za sutrašnji let za Veneciju. A kad stigne tamo? Iste stare govnanstije. Trebalo je da izveštava sa otvaranja Bijenala – što je u redu, mačji kašalj – ali iznenada su mu uvalili i taj intervju s Džulijom Berman (ako mu to uopšte pođe za rukom), tako da je sada pored pisanja o Bijenalu morao i nju da ubedi – molbama, preklinjanjem i drugim vidovima lišavanja dostojanstva – da mu dâ intervju koji će obezbediti dodatni publicitet povodom izlaska novog albuma njene ćerke i još malo napumpati ionako prenaduvanu reputaciju Stivena Morisona, ponosnog oca i bestidno preceđenog umetnika. A povrh svega trebalo je da se postara – u najmanju ruku – da *Kalčer* dobije ekskluzivno pravo za objavljivanje njenog portreta, Morisonovog crteža koji se nikada pre nije pojavio u štampi, i koji čak niko iz redakcije nije video, ali je zbog straha da bi konkurencija prva mogla da ga se dočepa stekao status retkog i vrednog dostignuća. Vrednost svakog pojedinačnog segmenta ovog

zadatka bila je potpuno nevažna. Za marketing i publicitet (ili, s uredničke tačke gledišta, za tiraž i prodaju oglasnog prostora) jedino je bilo bitno da sve kockice legnu na svoje mesto. Morao je da je intervjuiše, da vidi crtež i slika ga i da dobije dozvolu za objavljivanje. Blagi bože... Neka žena, koja je gurala dečja kolica opremljena poput lunarnog vozila, brzo ga pogleda i još brže skrenu pogled. Sigurno je opet radio ono, ne govorio naglas, nego usnama nemo uobličavao reči, nesvesno na plejbek ispuštajući bujicu žalopjki što su mu se neprestano motale po glavi. Čvrsto je stisnuo usne. Mora prestati to da radi. Od svega što treba da počne ili da prestane u životu, to je bilo prvo na spisku. Ali kako da prestane da radi nešto što uopšte nije svestan da radi? Prva mu je na to ukazala Šarlot dok su još bili zajedno, ali verovatno je „to“ radio već godinama. Tako je pred kraj nazivala njegove mutave karaoke.

– To – govorila je. – Opet to radiš.

U početku su se šalili na račun „toga“, ali s vremenom je, kao i sve ostalo u braku, prestalo da bude šala i pretvorilo se u kost razdora, problem, izvor nezadovoljstva, jednu od mnogih stvari koje su činile život na planeti Džef – kako je ona zvala jalovu pustoš njihovog braka – nepodnošljivim. Ali ona, tvrdio je on, ne shvata da je život na planeti Džef i njemu jednako nepodnošljiv, i to, ako ćemo pravo, nepodnošljiviji nego ikom drugom. U tome i jeste problem, odvrátila mu je.

Sada nije imao ko da ga opomene kad počne u hodu nemo da izgovara svoje misli. To je vrlo ružna navika. Mora da prestane. A šta ako upravo sada, dok hoda ulicom, nemo izgovara: „To je vrlo ružna navika. Moram da prestanem. A šta ako upravo sada, dok hodam ulicom,

nemo izgovaram ove reči...“. Ponovo je snažno stisnuo usne ne bi li prekinuo tok misli. Jedini način da se odvikne od nemog izgovaranja reči bio je da prestane da ih formira u mozgu, da se oslobodi misli koje dovode do nastanka reči. Kako se to postiže? To je ozbiljan poduhvat, nešto što se ne rešava odlaskom u kozmetički salon, nego ozbiljnim bavljenjem sobom. Sve što se dešava u čoveku pre ili kasnije izbije na površinu. Spoljašnjost je manifestacija unutrašnjosti... Na silu se osmehnuo. Ako mu pređe u naviku da stalno to radi, da mu lice uvek izgleda razdragano i opušteno, možda će onda ta spoljašnja slika prodreti unutra i on će osetiti kako ga ispunjava zadovoljstvo. Ali strašno je naporno neprestano se smeškati. Čim je prestao da vodi računa, lice mu se opustilo i vratilo u svoju turobnu normu. Jer je „norma“ baš prava reč za to. Većina prolaznika izgledala je kao da pati od gorušice. Kao da se, ako je verovati izrazu lica, mršte u sebi. Možda je Aleks Ferguson u pravu, možda je stvarno najpametnije živčano gristi žvakaću gumu. U tom slučaju rešenje mu je bilo ispred nosa, u vidu novinarnice.

Za pultom je stajala mlada Indijka. Koliko bi joj moglo biti godina? Sedamnaest? Osamnaest? Ali u svakom slučaju prelepa, blistavog osmeha, potpuno nesvojstvenog tom radnom mestu. Možda je tek počela da radi, da malo napravi pauzu posle gimnazije ili srednje škole, ili kako se to već danas zove, ili možda samo zamenjuje svog nadrždanog oca, koji se, iako tek pomalo zna engleski, tako temeljno prilagodio britanskom načinu života da izgleda jednako napižđeno kao i oni čiji su preci stigli ovamo s Normanima. Atman je ostajao zatečen posle svakog susreta s tim čovekom jer je čak i onih nekoliko reči koje

bi razmenili bilo dovoljno da u njemu zatuče svaki nagoveštaj dobrog raspoloženja koje je pri ulasku možda imao. Iako je s naporom odolevao navici da kaže „molim vas“ i „hvala“, Džef je po pravilu, u znak protesta prema odbijanju tog čoveka da se povinuje osnovnim pravilima ponašanja, svaki put uzimao ono što je tražio – novine ili čokoladicu – i pružao novac bez i jedne jedine reči. Ni nalik ovome sada. Džef joj je dao novčić od jedne funte. Dok mu je vraćala kusur, pogledala ga je pravo u oči i osmehnula se. Za koju godinu jedva će i primećivati koga uslužuje, samo će ga okrznuti pogledom i zgrabiti novac ne trudeći se da sve to izgleda kao išta više od najelementarnije robonovčane razmene, što u suštini i jeste.

Ali zasad joj je sve bilo čarobno. Bilo je tako lako navesti ljude (tj. Džefa) da se osećaju makar malo bolje glede života (tj. sebe), tako lako učiniti svet makar malo boljim mestom. I potpuno nedokučivo zašto toliko mnogo ljudi – među koje se u nemalo prilika mogao ubrojati i Džef – radije bira da ga učini gorim. Izašao je osećajući se srećnije nego kada je ušao, potpuno očaran, čak i pomalo uzbuđen. U stvari ne toliko uzbuđen koliko radoznao. Pitao se kakav li veš ona nosi ispod majice i farmerica sa spuštenim strukom, što su upravo misli kakve pripadnici muslimanske zajednice – *takozvane* muslimanske zajednice – koriste kao opravdanje za veo preko čitavog lica. Nedavno je negde pročitao da su muslimani u Britaniji ogorčeniji, kivniji i uopšte nezadovoljniji nego bilo gde drugde u Evropi. Čemu onda tolika dževa oko neopodnosti da se više uključe u društvene tokove? Njihova večita nabusitost jasan je znak da su se istinski asimilovali. Pa zar postoji bolji dokaz?

Prežvakavši ovo važno pitanje – u posljednjem trenutku odlučio je da ipak ne uzme žvaku nego čokoladicu – krenuo je ka Ridžents parku. Drugim rečima, umesto da se vrati kući i prione na posao, nastavio je da hoda i, prošavši kroz park pod nebom nabrekli od oblaka, izbio na Marilebon roud.

Kao težak rob navike, Atman je bio programiran da, čim kroči u Marilebon haj strit, ode pravo u poslastičarnicu Valeri i naruči kafu s mlekom zasebno i kroasan s bademima čak i kada mu nije ni do jednog ni do drugog. Obično je tu dolazio ujutro, ali mu je sada, u vreme učmalosti posle ručka, bilo kasno za kafu a rano za čaj (bilo je to ono doba dana kada nikome zapravo nije ni do čega), a pogotovo je bilo prekasno za čitanje novina – jer je to krajnje prilježno obavio još pre nekoliko sati u pokušaju da malo odloži pisanje glupog misaonog članka. Srećom, bio je poneo knjigu, *Razmišljanja o Veneciji* Meri Makarti. Prvi put ju je pročitao četiri godine ranije, po povratku s Bijenala 1999, a sada je se ponovo latio – zajedno s još nekoliko standardnih knjiga o Veneciji – kako bi se pripremio za ponovni odlazak tamo. Kroasan s bademima podsećao je bojom i veličinom na pečenu ćurku, tako da je, dok ga nije savladao, imao vremena da pročita celo poglavlje o Đorđoneovoj Buri.

Makartijeva je zapazila da „postoji neki novi vid melanholije u hroničnoj dokolici“ renesansnog plemstva. Može li se slična melanholija uočiti i među dokonim damama u Marilebon haj stritu? Mrka kapa. Kao i sve drugo, dokolica se s vremenom promenila, ubrzala se. Čak je bilo neke užurbanosti u suprugama uspešnih bankara i rukovodilaca investicionih fondova tokom tog

kratkog razdoblja između ručka i odlaska po decu u licej ili američku školu. One su naučile svoju lekciju iz dokolice i spoznale važnost dobre organizacije tako da *nemaju vremena* za čemerne misli. A u renesansno doba, vreme se samo gomilalo i nije prolazilo, tako da je neprestano pretila opasnost od iznenadnih naleta oluje. Otud i melanholija koja „prožima Đorđoneove slike, dah nemira koji samo što nije zatresao lišće u krošnjama... Taj čudan utisak potiče upravo od potpune nepomičnosti njegovih prizora“.

Atman nije video tu sliku 1999, ali silno je želeo, između ostalog, da učini to ovom prilikom (bude li imao vremena) – da pogleda *Buru* i uporedi svoje utiske o slici i gradu s onim što je Makartijeva napisala.

Sit od peciva i napet zbog kafe, izašao je iz poslastičarnice i procunjao knjižarom *Oksfam*, što je takođe bio nezostavan deo prolaska *Marilebon* haj stritom. Ali zato je zastajanje ispred izloga nacifranog frizerskog salona bilo potpuno neuobičajeno za njega. Nikada nije plaćao šišanje više od deset funti (sa sve napojnicom), niti se tokom poslednjih trideset godina, još od uniseks mode sredinom sedamdesetih, šišao bilo gde drugde osim u berbernici, a što je najvažnije od svega, šišanje mu uopšte nije bilo *potrebno*. Ali ipak je otvorio vrata i ušao, praveći prvi korak ka onome o čemu je odavno razmišljao – da ofarba kosu. Već dugo mu se činilo da su sede simptom, sinonim za unutrašnje sivilo, i stoga ih je prihvatao kao nešto neizbežno. Ali kucnuo je čas da se sve to promeni. Zatvorio je vrata za sobom. Frizeraj je mirisao prijatno, na šampone i preparate, i izgledao vrlo konzervativno, ni nalik mestu gde će vam kosu ofarbati narandžasto ili jarkocrveno, tako da

ceo svet vidi koji ste paćenik. Vladala je atmosfera gotovo kao u nekoj klinici ili skupoj banji. Muškarac neuredne smeđe kose – krije li se neki prikriveni vid ubeđivanja u tome što frizeri uglavnom izgledaju kao da je njima šišanje potrebno? – upitao ga je ima li zakazano.

– Nemam. Ali pomislio sam da možda slučajno imate malo vremena.

Frizer pogleda u knjigu za zakazivanje, gusto ispisanu i izvrljanu, poput liste za odstrel frizura.

– Šišanje i pranje?

– Da. U stvari, razmišljao sam... – postideo se kao kakav lik u romanu iz pedesetih kad kupuje kondome. – Da li biste možda mogli da me ofarbate?

Na ovo mu sagovornik, dotle prilično nezainteresovan, posveti punu pažnju.

– Da – reče mu. – Bojenje kose je umetnost kao i svaka druga. Mi to ovde radimo izuzetno dobro. Radimo to tako da izgleda stvarno.

– Silvija Plat, zar ne?

– Tako je.

Frizer koji citira poeziju. Pa, otmen lokal, nema šta. Ili se možda to podrazumeva u ovom delu Londona. Džef je poželeo da mu uzvрати kakvom odgovarajućom aluzijom, ali nije mogao nijednu da iskopa. Objasnio je da ne želi ništa radikalno, nego da to bude s merom.

– Ovako? – upita frizer s osmehom.

– Kako?

– Kao moja kosa.

– Čoveče! Da, baš tako.

Nije mogao da poveruje da je to farbana kosa – izgledala je potpuno prirodno, čak je bilo i sedih na slepoočnicama.

Prešli su na pojedinosti. Koštalo je čitavo bogatstvo, ali je zato već u roku od deset minuta – srećom, neko je maločas otkazao, objasnio mu je frizer – Džef sedeo na stolici sveže podšišan i ofarban... „Potiho, sasvim nenametljivo“, pomislio je, ali sada je bilo kasno da uzvratu parafrazirajući Platovu jer je čovek koji ga je dočekaao očigledno bio nešto kao recepcioner, a farbala ga je mlada žena s brojnim pirsinzima (obrva, nos, od pljuvačke sjajna kuglica u jeziku), koja je volela da radi u tišini. Atman se nije bunio. Sedeo je zaokupljen mislima o onome što ga čeka kad izađe odatle kao muškarac ofarbane kose. To je nešto što radite kad se selite u Ameriku, kad počinjete novi život tamo gde vas niko ne zna kao prosedog – a on stvara novoga sebe na domaćem terenu, u Londonu, u Marilebon haj stritu. Starenje se odvija neprimetno. Kolena počinju da bole primetno. I to ne prolazi. Nekada je bolje, nekada gore, ali nikada nisu više ono što su bila. Mirite se s činjenicom da vas muči koleno. Menjate hod ne biste li ublažili smetnje, ali time samo utirete put bolu u krstima. Proces je složen i ponekad prosto nema pomoći. Ali zato za ovaj simptom starenja – verovatno ne najgori, ali svakako najuočljiviji – postoji brzo i bezbolno rešenje. Treba vam samo novac i malo vremena. I da na kraju odsedite malo ispod one svemirske haube za sušenje kose, čekajući i premišljajući nije li možda trebalo da odaberete svetliju nijansu, ili pak tamniju. Ili da se ipak samo podšišate.

Došao je i taj trenutak, trenutak neistine. Skinuli su mu srebrnaste folije. Zavalili su ga unatrag. Oprali su mu kosu šamponom s mirisom badema i isprali. Vratili su ga u uspravan položaj da se suoči sa svojom novom kosom u ogledalu. Onako mokra, izgledala je kao da je crna

kao zift. Sušenje je bilo kao posmatranje polaroida unazad. Crna boja je postepeno izbledela do uverljive nijanse podmlađenosti. Uspelo je! Kosa mu je bila tamna a da ne izgleda ofarbano. Kao da je deset godina mlađi! Bio je toliko zadovoljan ishodom da se doveka mogao diviti svom odrazu u ogledalu. To i jeste i nije bio on – tamnokosi, uverljivo mlađi on. U svakom slučaju, bilo mu je to najbolje potrošenih osamdeset funti u životu. (Jedino bi ga više usrećilo ako bi nekako uspeo da ih naplati kao deo troškova za pripreme i istraživanje za Bijenale.) A sutra će biti na putu za Veneciju. Život mu je bio sladak, mnogo slađi nego kada je pre tri sata izašao iz kuće ne bi li još malo odložio pisanje onog glupog članka... koji ga i dalje čeka. Da nije toga, da ne mora da se vrati i napiše taj glupi članak, verovatno bi ponovo otišao u novinarnicu da kupi još jednu čokoladicu i vidi je li ona mlada Indijka još tamo.

Kada je po povratku kući ponovo seo za sto, vratilo se isto ono uporno pitanje: koliko će još moći da radi taj posao? Po dva minuta u cugu, ispostavilo se, ali na kraju su se dvominutni intervali – isprekidani primanjem i slanjem mejlova – ipak nekako nakarikali. Blagi bože, kakva robija od posla. Nekada, kada mu je kosa prirodno bila te boje – ili malo tamnija – oduševljavao se pisanjem takvih članaka, ili se bar oduševljavao kada ih vidi odštampane. To što se farbanjem kose prividno vratio kroz vreme samo ga je navelo da uvidi koliko je zapravo malo postigao tokom poslednjih deceniju i po. Radio je isti usrani posao kao pre petnaest godina. A to s vremenom nije postalo nimalo lakše, već samo depresivnije. I dalje se trudio da dostigne zahtevani broj reči, da bi, nakon mnogo navlačenja i kićenja, završio s mnogo dužim tekstom, pa je trebalo uložiti

dotadni trud u skraćivanje do potrebne dužine (što je gotovo uvek bilo više od onog što se na kraju odštampa). Do jedanaest je ipak uspeo nekako to da odradi, otalja, okonča. Proslavio je šoljom čaja od kamilice – narednih dana će biti mnogo pijančenja – uz *Njuznajt* na televiziji, čudom se čudeći koliko je Paksman osedeo.

Sutra će biti na putu za Veneciju... Sada je, mnogo konkretnije i ne toliko romantično, bio na putu ka aerodromu Stansted. Svestan mogućnosti raznoraznih kašnjenja i kvarova signalizacije, semafora i automobila, pošao je dosta ranije, ali ovom prilikom se ništa od svega toga nije desilo – sve je proteklo glatko, i sad je morao nekako da ubije vreme na aerodromu. Tako vas nepouzdanost državnog saobraćajnog sistema primorava da traćite vreme čak i kad sve radi kako treba. Ispred njega je u redu za čekiranje karata bio Filip Spender, direktor galerije *Gagozijan*, u bež odelu – u svom većitom bež odelu – sa skupim naočarima nasadenim povrh skupe frizure.

– Džumbus Džef! Kakvo neiznenađenje što si i ti tu.

– I za tebe isto važi, File.

Ovaj mu se zagleda u kosu.

– Dobro izgledaš.

– I ti.

Spender mu je i dalje zurio u kosu. Džef je jasno mogao da vidi kako mu se u glavi, u to pretpijano doba dana, penuša neizgovoreno pitanje: „Jesi li se ti to farbao?“. Ali sigurno će ga to pitati u nekom trenutku, verovatno kada bude imao dovoljno publike. Videli su se nekoliko večeri ranije, na otvaranju izložbe Grejsona Perija u galeriji *Viktorija Miro*, tako da je razlika između boje pre (prosede) i

boje posle (diskretno ne prosede) bila, u Filovim očima, i te kako uočljiva i nimalo diskretna. Razmenili su informacije o tome gde će ko odsesti (prilično blizu jedan drugom) i na koje će žurke ići (i tu je bilo dosta preklapanja, s tim što će Fil ići na više dešavanja, uključujući i nenaavljeni, polutajni nastup Kraftverka, za koji Džef nije čak ni čuo, niti bi želeo da ide, ali sad nikako nije prestajao da razmišlja o tome). To je bilo to, pravi uvod u Bijenale – prvi damari uzbuđenja zbog žurki na koje ćete ići i ljubomore zbog onih na koje niste pozvani, zebnje da će biti i boljih provoda a da vi to nećete znati, žudnje za zabranjenim voćem. A sve će to po dolasku u Veneciju biti još jače. Možete se zadesiti na fantastičnom mestu, okruženi sjajnim ljudima i prelepim ženama, gde piće teče u potocima, i biti potpuno srećni, ali negde u dubini duše ipak će vas tištiti to što je negde u toku druga žurka na koju niste pozvani. I tu nema pomoći. Džef nije bio nešto naročito poznat u umetničkim krugovima. Mogao je u izvesnoj meri biti od pomoći oko publiciteta za neku galeriju ili umetnika, ali sam po sebi nije bio ni po čemu bitan. Bio je od onih ljudi koje možete dobiti relativno jeftino – za nekoliko čaša proseka uz kanapee u azijskom stilu – i nije mu smetalo da bude nečiji „plus jedan“ ukoliko će mu to omogućiti da bude negde gde inače ne bi bio pozvan. Bio je nisko na društvenoj lestvici, ali mnogi uopšte nisu bili na njoj. U redu je bilo i onih koji nisu pošli na Bijenale – porodicâ na rubu ozbiljnih nemira, omladine s rančevima, kao i nekoliko rumenih Iraca koji su izgledali kao da su kupili karte samo da bi se dokopali fri-šopa.

– Znaš – reče Fil kao da mu je pročitao misli – letenje avionom više nije isto otkako su ukinuli konkord.

– Vala baš.

Otkud sad to „vala baš“? Nikada u životu nije to izgovorio. Sigurno iz onog Le Kareovog romana koji je pročitao pre nedelju-dve. Cirkus. Lovci na skalpove. Bebisi-terke. Vala baš. Možda je Fil špijun, možda je zaposlen u galeriji a u potaji radi za Belu kocku. Čim mu je ta ideja o dvostrukom životu ušla u misli, Džef je pretpostavio da će *Gagozijan* gotovo sigurno imati žurku na koju on nije pozvan. A ovo govno od Spendera stoji tu i ćaska s njim, sve vreme znajući da njegova galerija sprema terevenku o kojoj Džef „slučajno“ nema pojma. Drugi put u isto toliko minuta, Fil kao da mu je pročitao misli.

– Dolaziš li na našu žurku?

– Kada je to? Ne sećam se da sam dobio pozivnicu.

– U petak. Trebalo je da je dobiješ. Lično sam te stavio na spisak.

Tipično. On uvek misli da su svi ostali govna, a ispovesti se da su pažljivi i uviđavni. Jedino govno je on sâm, Atman, jer je tako podozriv i večito spreman da o drugome pomisli samo ono najgore.

Filip otkopča svoju špijunsku kožnu akten-tašnu.

– Evo – reče pružajući mu pozivnicu. – Uzmi ovu.

– Hvala. – Džef pogleda logo sponzora – Moet, lepo – i vreme. Sranje, počinje baš kad i australijska žurka, koja se pak preklapa s nekom večerom koju je otkazao čim su se pojavili Australijanci. I to je deo čitavog bijenalskog iskustva – silno patite ako vas negde ne pozovu, a ako vas pozovu, upadate u poteškoće logističke prirode jer biste išli na mnogo više zbivanja nego što zapravo želite.

Tu na Stanstedu javio se još jedan simptom bijenalskog iskustva: obojica su se osvrtna preko ramena da vide

koga još ima. Džef je prepoznao nekoliko lica u redovima za čekiranje koji samo što se nisu stopili u jedan. Dok je prekopavala tašnu razgovarajući telefonom, Meri Bišop iz galerije Tejt ispustila je upaljač i pasoš. Čovek do nje – Najdžel Stajn – sagnuo se da ih podigne. Džef im oboma mahnu. Osvrćući se tako, ugledao je mnogo poznanika, koji su se isto tako osvrtali i mahali svojim poznanicima.

Red se uprkos veličini brzo pomerao. Džef se pomalo iznenadio kada je uspeo da razazna da slogan avio-kompanije iznad pulta za čekiranje glasi: *Er Meteor: Boli nas dupe!*. Ovo je bilo ispisano potpuno istim fontom i na potpuno istoj žutoj pozadini kao oznake avio-kompanije iznad ostalih šaltera, s tim što se dotična smela tvrdnja mogla videti samo na ovoj. Približivši se još malo, video je da je slogan uguran preko originalnog, ali tako pažljivo i precizno da se jedva moglo primetiti. Ako se ima u vidu kojom brzinom je to moralo da se izvede – jer aerodromi danas nisu nimalo lak zalogaj za gerilske subverzije i umetničke šale – bilo je to delo istinski dostojno divljenja. Možda čak i Benksijevo. Ili je možda, u duhu umetničke saradnje i podrške sveopštem ironisanju na račun brendova, avio-kompanija dala svoj blagoslov i pustila da tako ostane. Kakvo god da je objašnjenje, izjava u svakom slučaju zaslužuje poštovanje. Avio-kompanije kao što su *Rajaner* i *Izidžet* trude se da koliko-toliko ulepšaju svoju oskudnu ponudu. A *Er Meteor* se svojom hvali. To što vidite, to ćete i dobiti. Ako bude i toliko. Niskobudžetni letovi svedeni na nužni minimum. Sklonili su sve što bi let moglo da učini koliko-toliko udobnim, ostavljajući vam krajnje neugodno iskustvo putovanja od tačke A do tačke B, s tim što se obično ispostavi da B

uopšte nije u B, nego u obližnjem gradu C, ili čak u susjednoj državi D.

Uspješno okončavši čekiranje, Spender se osvrnuo s pulta i dobacio Džefu da će se videti na drugoj strani, kao da prelaze Stiks. Džef je prišao, predao pasoš, odgovorio na pitanja u vezi s bezbednošću i izjavio da nema prtljag da prijavi. Službenica je zatim zatražila da vidi njegov ručni prtljag, na šta je podigao manju od dve torbe koje je nosio, te ona dovrši čekiranje. Vodeći računa da drži drugu torbu tako da je ona ne vidi, okrenuo se i pošao ka pasoškoj kontroli i obezbeđenju. Kako u životu nije imao nikakav iole značajan cilj, bitisanje mu se svodilo na ovakve male pobjede i uspehe. Izbegavši da preda prtljag, uštedeo je sebi neprocenjivo vreme po sletanju.

Ukrcavanje se pretvorilo u laktanje na ivici uljudnosti, ali Džef je uspeo da u sveopštoj jagmi za sedištima u prednjem delu aviona osvoji glavnu nagradu – mesto u redu do izlaza. Ugurao je torbe u prtljažni prostor iznad glave, pri čemu je malo nedostajalo da veća ne stane unutra, a zatim se osmehnuo susedu, zakopčao pojas i spremio se za nekoliko neudobnih ali veselih sati. Avion je bio pun ljudi koji se međusobno poznaju i svi do jednog behu krenuli na Bijenale. Kao da su na školskoj ekskurziji u organizaciji profesora likovnog i pod delimičnim pokroviteljstvom nekoliko blagonaklonih pivara.

Dolazak na Bijenale je kao da ste se obreli u čarobnom kraljevstvu izobilja. Šampanjac teče u potocima. Pričalo se da će na ukrajinskoj žurki biti kavijara u vrednosti od sto pedeset hiljada dolara. Naravno, u avionu o svemu tome nije bilo ni pomena. Preduzete su neverovatne, čak drakonske mere za smanjenje troškova. Avio-kompanija

je na svemu štedela. Izostanak besplatnog obroka i pića bio je tek početak. Štedeli su na uniformama, na dizajnu i štampi oznaka za šalter za čekiranje, na broju znakova na karti za ukrcavanje, na količini ispune u sedištima i naslonima. Prosto se nametala pomisao da su isto tako zakinuli i na merama bezbednosti – zašto bacati novac na splav za spasavanje kad se zna da će u slučaju pada aviona u more ionako svi izginuti? Sticao se utisak da su štedeli čak i pri izboru stjuardesa. Ona što je demonstrirala postupke u slučaju opasnosti izgledala je kao da pati od vazduhoplovne varijante kesonske bolesti. Nije bilo te količine šminke – a već ju je bilo mnogo, i to skorele, nalik prvoj fazi pripreme posmrtno maske – koja bi prikrla godine džet-lega i kabinskog pritiska.

Ali ovoga puta je sve teklo po planu. Avion je uhvatio brzinu, odlepio se od zemlje, dosegao visinu predviđenu za niskobudžetne letove, i ako ne dođe ni do kakve katastrofe, za otprilike dva sata sleteće u Veneciju (ili negde u okolini). Čak je i čest putnik, okorelo zakeralo i snob kao što je Atman morao priznati da su uslovi u avionu sasvim podnošljivi za dvosatni let. Kupio je koka-kolu i malo pakovanje čipsa – „Mogu li da dobijem račun?“ – i prionuo na čitanje pres-klipinga o Džuliji Berman, Stivenu Morisonu i njihovoj ćerki Niki, koji su mu dostavili prethodnog dana.

Ništa novo, istini za volju. Spetljali su se, ona je zatrudnela i odlučila da sama podiže dete. Morison joj je novčano pomagao ali je nastavio da vodi život priznatog umetnika, da slika slike i zaskače svaku devojkicu koja mu pozira i svaku sekretaricu koja mu zapadne za oko, s tim što je poslednja bila tek godinu-dve starija od njegove dvadesetdvo godišnje ćerke, koja uskoro objavljuje svoj

prvi album (za koji je omot osmislio njen čuveni tata). Vog je već objavio intervju s Niki, ali udarna vest zapravo bi bio „jedan od retkih intervju“ s njenom „povučenom“ mamom i slika koju još niko nije video. Džef je sve to morao lično da obavi budući da, zamislite, Džulija Ber- man ne koristi imejl. (Što reče Maks Grejson, urednik u *Kalčeru*: „Kad si već tamo, a zadatak je toliko prost da čak ni ti nećeš uspeti nešto da zajebeš.“) Ona je sada bila u pedesetima i šušalo se o izlasku njene autobiografije, koju je stvarno sama napisala. Od Džefa se očekivalo da, ako je moguće, i o tome sazna ponešto.

Džulija je nekada bila čuvena lepotica, smatrali su je seks-simbolom. Još je posedovala onaj nostalgični glamur, mada, istini za volju, nema ničeg tragičnijeg od tih starih koka koje se još vade na nekadašnju lepotu. Džef je na Brajtonskom festivalu intervjuisao jednu takvu oronulu lepoticu pred publikom. Kakva propast! Pušeci cigaretu za cigaretom, promuklim glasom je prošla kroz čitav repertoar svojih starih anegdota – o onoj noći kada joj se Hendriks ispovraćao u kamin dok je ona bila na esidu, i kako je jednom prilikom pitala Džordža Besta čime se bavi – a publika ju je učtivo slušala, ujedinjena istom neizgovorenom mišlju: bljak! Ta nije čak imala ni autobiografiju koju bi promovisala. Mogla je da se pohvali jedino činjenicom da još postoji. Mizerno. A šta to govori o Atmanu? Da je, očigledno, daleko mizerniji od nje jer mu je zaduženje bilo da joj daje šlagvorte za najbolje anegdote, što mu je bila tezga koju je odradio za putne troškove i četiri karte za konzumaciju. Ma koliko prezirao druge, kad se sve sabere i oduzme, bio je svestan da je on sâm dostojniji prezira nego iko. Tim pre što je pitao može li da